

UOT 355/359

MÜXTƏLİF ŞƏRAİTLƏRDƏ MÜDAFİƏNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

polkovnik Şahid Sultanov
e.o. polkovnik-leytenant Telman Səfərov
Silahlı Qüvvələrin Hərbi Akademiyası
E-mail: shahid.sultan@mail.ru
telman.safarov@inbox.ru

Xülasə. Məqalədə müxtəlif şəraitlərdə müdafiənin xüsusiyyətləri təhlil olunaraq açıq şəkildə göstərilir. Ümumi olaraq, gecə müdafiəsinə qoyulan əsas tələblər, dağlıq və meşəlik ərazidə müdafiənin hazırlanma və aparılması xüsusiyyətləri, yaşayış məntəqəsinin və su maneələrinin müdafiəsi məsələləri öz əksini tapır.

Açar sözlər: müdafiə, mövqe, gecə, dağlıq ərazi, yaşayış məntəqəsi.

Giriş

Müdafiə, briqadanın taktiki fəaliyyətlərinin əsas növlərindən biridir. O, düşmənin üstün qüvvələrinin hücumunu dəf etmək, ona maksimal zərər vurmaq, ərazinin mühüm rayonlarını əldə saxlamaq və bununla da sonrakı fəaliyyətlər üçün əlverişli şərait yaratmaq məqsədilə aparılır [1, s.50].

Müxtəlif şəraitlərdə müdafiənin xüsusiyyətləri dedikdə, gecə şəraitində, dağlıq və meşəlik ərazidə müdafiə, eyni zamanda yaşayış və su maneələrinin, dəniz sahili və adaların desant əleyhinə müdafiəsi başa düşülür.

Gələcəkdə aparılacaq taktiki fəaliyyətləri nəzərə alaraq müxtəlif şəraitlərdə müdafiənin xüsusiyyətlərinin tədqiqi hər zaman aktual olmuşdur. Ona görə də məqalənin hazırlanmasında məqsəd müxtəlif şəraitlərdə müdafiənin xüsusiyyətlərini tədqiq etməkdir.

Gecə vaxtı müdafiənin xüsusiyyətləri

Gecə müdafiəsinə olan əsas tələb düşmənin gözlənilməz hücumunu dəf etməyə hazır olmaqdır.

Bunun üçün sutkanın işıqlı vaxtında bütün atəş vasitələrini və bölmələri, xüsusilə ehtiyatları gecə fəaliyyətinə hazırlamaq, düşmənin müşahidə və dinlənməsini, döyüş və bilavasitə mühafizəni, cinah və qovuşuqların qorunmasını gücləndirmək, işıq təminatını və gecəgörmə cihazlarından istifadəni təşkil etmək, növbətçi atəş vasitələri və ikinci eşelonun (ehtiyatın) tərkibindən ayrılmış bölmələrə düşmənin sızmasının qarşısını almaq vacibdir [1, s.124].

Gecə döyüşlərinin aparılmasına tarixdən bir çox nümunələr gətirmək olar. İkinci Dünya müharibəsi zamanı tərəflərin silahlanmasında artıq gecəgörmə cihazları mövcud idi. 1945-ci ilin aprelinde Berlin əməliyyatında Sovet Ordusu qarşı tərəfin şəxsi heyətinin, gecəgörmə cihazlarının kor edilməsi və hücum edənlərə yolu işıqlandırmaq üçün 143 ədəd zenit proyektoru tətbiq etdi. Bəzi mənbələrə istinadən bu üsulun effekti şiddətli artilleriya atəşi nəticəsində havada yaranan tozlu duman səbəbindən elə də güclü deyildi.

İran – İraq müharibəsi zamanı 1986-cı ilin fevral-mart aylarında baş verən 1-ci Al Fav döyüşündə gecə təlimi görə İran qoşunları günün işıqlı vaxtı mühəndis işləri apararaq düşmən atəşindən qorunurdular, gecə vaxtı və pis hava şəraitində isə hədəfləri ələ keçirirdilər. Beləliklə, İraq Ordusunun zirehli texnikada olan üstünlüyü təsirsiz qaldı.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı yazılan və döyüşlər zamanı təcrübədən keçən təlimatlarda və qoşunların fəaliyyətində də böyük dəyişikliklər baş verirdi. Məsələn, Sovet Ordusunun (Qırmızı Ordunun) səhra təlimatlarında 1942-ci ildə gecə döyüşlərinə ehtiyatla yanaşma və təfərrüatlı planlaşdırma tələb edilirdisə, artıq 1944-cü ildə gecə döyüşünə adi bir hal kimi baxılırdı. 1939-cu ildə alman qoşunları sutkanın qaranlıq vaxtını Polşa bölmələrinin təqib edilməsi, 1941–1944-cü illərdə isə Sovet Ordusuna qarşı döyüşlərdə daha çox mövqelərin möhkəmləndirilməsi və müdafiə üçün sərf

edirdilər. 1945-ci ilin 1 yanvar tarixinə keçən gecə 7-ci Amerika Ordusunun mühasirəyə alınması və məhv edilməsi məqsədilə hücum əməliyyatını müvəffəqiyyətlə həyata keçirmişdilər.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı müttəfiq qoşunların tərkibində olan 104-cü Amerika piyada diviziyası hələ formalaşdırılarkən gecə fəaliyyətləri üçün xüsusi təlim görmüşdü. Təlimdə alınan bacarıqlar Hollandiya və Almaniyada aparılan döyüşlər zamanı uğurla tətbiq edildi.

Ümumiyyətlə, İkinci Dünya müharibəsi zamanı gecə fəaliyyətləri qısa müddət ərzində aparılırdı, döyüş tapşırıqlarının dərinliyi böyük deyildi (2,5–8 km). Döyüşün niyyəti çox sadə idi, ehtiyatların ayrılması ilə bir eşelon döyüş düzülüşü tətbiq edilirdi, cinahların qorunması əlavə bölmələrə həvalə olunurdu.

XX əsrin 2-ci yarısında baş verən müharibə və silahlı münaqişələrin (1982-ci il Folklend müharibəsi, 1991-ci il Fars körfəzində müharibə) təhlili göstərir ki, kəşfiyyat sistemlərinin, istiliyin pelenqasiyasının, infraqırmızı optikanın inkişafı səbəbindən sutkanın gecə vaxtının döyüş fəaliyyətinə təsiri azalır.

Gecə vaxtı idarəetmənin təşkilində gecəgörmə cihazları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İkinci Dünya müharibəsindən başlayaraq gecəgörmə cihazları və nişangahları analoq texnologiyaları üzərində qurulurdu. Bu vasitələrdə təbii işıqlandırmanın gücləndirilməsi baş verirdi. Son zamanlarda isə işığın gücləndirilməsi üçün rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edilir. Əlavə olaraq, bu cihazlar vasitəsilə istilik aşkar olunur, onların proqram təminatı hədəfin şəklini daha da aydınlaşdırır. Bu vasitə ilə qaranlıqdan işıqlı əraziyə daxil olan döyüşçü kor olmur və fəaliyyətini davam etdirə bilər. ABŞ Ordusunda mövcud olan gecəgörmə cihazları (Şəkil 1 və 2) hazırda yalnız xüsusi təyinatlılar üçün kifayət edir, qoşunların təmin edilməsi üçün yeni sifarişlər verilmişdir.

Şəkil 1. ABŞ Ordusunun gecəgörmə cihazları ilə təchiz edilən hərbi qulluqçuları

Adi gecə görmə cihazı

İstilik şüalarını aşkar edən gecə görmə cihazı

Şəkil 2. Adi və istilik şüalarını aşkar edən gecəgörmə cihazları arasındakı fərq

Gecə şəraitində müdafiə zamanı:

– mavi işığın iti görməni aşağı salmadığını nəzərə alaraq, sutkanın qaranlıq vaxtında topoqrafik xəritələrlə işləyərkən, həmçinin digər işlərin yerinə yetirilməsi zamanı mavi işıqdan istifadə etmək lazımdır;

– müşahidə mövqelərinin qurulması zamanı ovalıqlarda yerləşməyə üstünlük vermək və orada elə yerləşmək lazımdır ki, müşahidə hədəfini səma fonunda izləmək mümkün olsun [2].

Gecə müdafiəsi üçün qarşılıqlı fəaliyyət təşkil edilərkən xüsusən uzlaşdırılmalıdır:

– işıq təminatı qaydaları;

– gecə şəraitində düşmən bölmələrinin sızmasının qarşısının alınması üzrə bölmələrin fəaliyyəti, xüsusilə bilavasitə mühafizə;

– bölmələrin ara boşluqlarının çarpaz atəşlə qorunması;

– gündüz fəaliyyətlərindən gecə fəaliyyətlərinə və gecə fəaliyyətlərindən gündüz fəaliyyətlərinə keçmə qaydaları;

– maddi-texniki təminat vasitələrinin, xüsusilə döyüş sursatının çatdırılması.

Gecə müdafiəsində müşahidənin aparılması və işıq maskalanmasının təşkili zamanı nəzərə alınmalıdır ki, sutkanın qaranlıq vaxtı bütün işıq mənbələri daha yaxşı müşahidə edilir. Işıq mənbələrinin təsbit olunma məsafələri Cədvəl 1-də göstərilmişdir.

Cədvəl 1
İşıq mənbələrinin təsbit olunma məsafələri

İşıq mənbəsinin adı	Təsbit etmə uzaqlığı, km
Avtomobil və zirehli texnikanın işıqları	4–8 km qədər
Artilleriya qurğularının atəşinin alovları	4–5 km qədər
Atıcı silahların atəşi	1,5–2 km qədər
Tonqal	6–8 km qədər
Cib fənərləri	1,5–2 km qədər
Kibritin yanması	1,5 km qədər
Siqaret alovu	0,5–0,8 km qədər

Nahaq yerə demirlər ki, gecə vaxtı bir kibritlə 2 nəfərdən artıq kimsə siqaret yandırmasın. Çünki düşmən snayperi birincini görür, ikincisini tuşlayır, üçüncüsünə atəş açır. Komandir heyəti isə fənər işığında xəritə və sxemlərə nəzər salmaq istəyəndə üzərilərinə plaş-çadırları və ya başqa bir örtüyü atmalıdırlar. Ocaqların qalanması zamanı yan tərəflər örtülməli və ya qazılan bir çuxurda ocaq üçün yer hazırlanmalıdır.

Dağlıq ərazidə müdafiənin xüsusiyyətləri

Dağlıq ərazidə müdafiə, bir qayda olaraq, ayrı-ayrı istiqamətlər üzrə geniş cəbhədə aparılır. Əsas səylər tank-təhlükəli istiqamətlərin, geniş vadi və yaylaların, dağ aşırımı və keçidlərinin, yol ayırıcılarının, hakim yüksəkliklərin və vacib obyektlərin müdafiəsinə cəmləşdirilir. Çətin keçilə bilən istiqamətlərdə bir-biri ilə atəş əlaqəsində olan ayrı-ayrı dayaq məntəqələri yaradılır, aralıqlar atəş pusquları və maneələrlə örtülür.

Briqada, adətən, bir-iki istiqaməti (düşmənin böyük qüvvələrinin hücumu üçün yararlı olan) müdafiə edir. Müdafiə geniş cəbhədə, bir qayda olaraq, ayrı-ayrı istiqamətlər üzrə, bölmələrin qarşısına qoyulmuş tapşırıqların onlar tərəfindən müstəqil yerinə yetirilməsi imkanının təmin edilməsi ilə təşkil olunur [1, s.83].

Dağlıq ərazidə müdafiənin hazırlanması və aparılması zamanı aşağıdakılar nəzərə alınır:

- düşmənin hücumu üçün yararlı istiqamətlərin məhdud həcmli və bir-biri ilə əlaqəsiz (bir-birindən aralı) olması;
- kiçik qüvvələrlə dayanıqlı müdafiənin yaradılması imkanı;
- bölmələrin dərinlikdən irəliyə və cəbhəboyu manevrinin mürəkkəbliyi;
- meteoroloji şəraitin qəfildən dəyişməsi;
- dağ və qar uçqunları, sel axınları təhlükəsi;
- güclü yağış və qar əriməsi nəticəsində qurumuş çay yataqlarını su basması [1, s.126].

Dağlıq ərazidə müdafiənin hazırlanması və aparılması zamanı taktiki xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- dağlıq ərazilərdə rahat hərəkət yolları o qədər də çox deyil. Belə yerlərdə kəşfiyyat aparmaq üçün daha rahat hərəkət edə biləcək yolları seçmək olmaz, belə ki, belə yollarda düşmən pusqusuna və mina sahəsinə düşmə ehtimalı çoxalır;
- dağ silsiləsinin yuxarı üst tərəfi ilə hərəkət etmək tövsiyə olunmur, belə ki, bu yerlər digər qonşu yüksəkliklərdən və həmçinin aşağıdan belə yaxşı müşahidə olunur;
- dağlıq ərazidə yük heyvanlarından istifadə edən zaman unutmaq olmaz ki, hərəkətdə olan insanlara nisbətə dağa qalxma zamanı heyvanların sürəti çox, enən zamanı isə az olacaqdır [3].

Dağlıq ərazidə müdafiə zamanı düşməne atəşlə zərərvermə sistemi düşməne uzaq həndəvərdə, komanda yüksəkliklərində, əks-yamaclarda, dərələrdə, vadi və yaylalarda, dağ keçidləri və aşırımlarda effektiv atəşlə zərər vurulması, dayaq məntəqələri və aralıqların atəşlə etibarlı örtülməsi hesabı ilə yaradılır.

Hava hücumundan müdafiə bölmələrinin əsas səyləri dağ keçidlərində və aşırımlarda, dərələrdə, yol qovşaqları və dağ çayları üzərindəki keçidlərdə müdafiə olunan bölmələrin qorunmasına cəmləşdirilir. Düşmənin çay yataqları və dərələr boyu alçaqdan uçan hədəflərinə, uçuşda olan hava desantına və aeromobil qruplarına qarşı mübarizəyə xüsusi diqqət yetirilir. Zərurət yarandıqda, hava hücumundan müdafiə bölmələrinin zenit-artilleriya silahları düşmənin dağ keçidləri və dərələrdə fəaliyyət göstərən yerüstü güc və vasitələrinə qarşı istifadə oluna bilər [1, s.128].

Dağlarda hava şəraiti tez-tez dəyişir və onun proqnozlaşdırılması çətindir. Burada şəxsi heyət həm düşmənlə, həm də təbiətlə mübarizə aparmalı olacaq. Dağlıq ərazidə fəaliyyət göstərən şəxsi heyət ilin yay mövsümündə belə isti əşyalar və isidilən sıgımaçaqlarla təmin edilməlidir.

Yol şəbəkəsinin məhdud olması həm düşmənin irəliləməsi və ehtiyatlarının çatdırılmasını, həm də qoşunlarımızın maddi-texniki təminat ehtiyatlarının çatdırılması və yaralıların təxliyəsi çətinləşdirəcək.

Ərazinin dərə və təpələri düşmən qoşunlarının bir cəbhəboyu irəliləməsinə imkan verməyəcək, onun bölmələri arasında qarşılıqlı fəaliyyət çətinləşəcək, eyni zamanda qoşunlarımız, cəbhə qarşısında çox sayda görünməyən və atəşlə qorunmayan zonaların mövcud olması şəraitində fəaliyyət göstərəcək. Ərazinin relyefinə görə müdafiənin ön xəttində yaranan çox sayda boşluqlar düzgün qurulmuş çarpaz atəşlə qorunur.

Dağlarda, bir qaydaya riayət edilməlidir: kim daha yüksək ərazidedir – həmin tərəf daha güclüdür. Həmin hakim yüksəkliklərin əldə saxlanması ilə müdafiə möhkəmləndirilir. Eyni zamanda, əhəmiyyətli yerlərin – körpülərin, su maneələrindən keçidlərin, dağ keçidlərinin nəzarətdə saxlanması həyati vacibdir.

Dağlıq ərazidə fəaliyyət göstərən bölmələrin maddi-texniki təminatına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Belə ki, tibb məntəqələri tibbi ləvazimatlarla daha çox təmin edilməli, tibb təminatı mütəxəssislərinin əlavə hazırlığı (xüsusən sınıqlar, donmalar zamanı ixtisaslaşdırılmış yardımın göstərilməsində) təşkil olunmalı, təxliyə üçün nəqliyyatın daha yaxın yerləşdirilməsinə şərait yaradılmalıdır.

Dağlıq ərazi çoxyarıslu müdafiənin yaradılmasına imkanı verir. Müdafiənin ön xəttinin təbii hədlər, maneələr boyu yerləşdirilməsi məqsədəuyğundur. Onlardan irəlində olan ərazidə mina-partlayış maneələri qurulur, döyüş mühafizəsi və örtmə bölmələri yerləşdirilir. Həmin bölmələr müdafiənin ön

xəttinə mümkün qədər uzaq məsafədən düşmənlə döyüşə girir, onun irəliləməsini ləngidir və onu hazırlanan atəş torbalarına yönəldir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, hücum döyüşündən əvvəl düşmənin ərazi kəşfi qrupları və müşahidəçiləri atəş vasitələrimizin mövqelərini aşkar etməyə çalışacaq. Buna görə də yalnız düşmənin aktiv döyüş fəaliyyətlərinə başlamasından sonra atəş vasitələri müvəqqəti atəş mövqelərindən əsas atəş mövqələrinə keçir və düşmən həmləsini dəf edirlər.

Düşmənin həmlə qrupları atəş dəstəyi vasitələri ilə gücləndirilə bilər. Onların atəşi nəticəsində yuxarıda yerindən oynayan və aşağı tökülən daşlar həm bizim, həm də düşmənin şəxsi heyətinə zərər verə bilər. Müdafiə mövqelərinin seçilməsi zamanı torpaq sürüşmələri və daş uçunları faktoru nəzərə alınmalıdır.

Ərazi xüsusiyyətlərinə görə komandirlər öz bölmələrini və atəş vasitələrini bir-birindən uzaq mövqələrdə yerləşdirmək məcburiyyətindədir. Belə şəraitdə tabelikdə olan komandirlərin qarşılıqlı fəaliyyət üzrə bacarıqları təkmilləşdirilməli, onlara hədəfgöstərmə öyrədilməlidir.

Atıcı səngərlər həm düşməne baxan yamaclarda, həm də əks-yamaclarda hazırlanır. Düşmənin yandan keçən və yarılan bölmələrinin məhv edilməsi üçün əks-yamaclarda atəş vasitələrinin bir hissəsinin yerləşdirilməsi nəzərdə tutulmalıdır.

Ehtimal edilir ki, yandankeçmə manevrini həyata keçirmək və ya aeromobil qruplardan istifadə etmək üçün düşmən güclü ehtiyatlar ayıracaq. Bir istiqamətdə nümayiş xarakterli fəaliyyət həyata keçirərək və ehtiyatlarımızı həmin istiqamətə hərəkət etdirərək, düşmən digər, gözlənilməyən istiqamətdən əsl hücumu həyata keçirə bilər. Bu səbəbdən müdafiə olunan tərəf adekvat cavab vermək üçün ehtiyatı (o cümlədən tank əleyhinə ehtiyatı) daima döyüşə hazır vəziyyətdə saxlamalıdır.

Meşəlik ərazidə müdafiənin xüsusiyyətləri

Meşəlik ərazidə müdafiə geniş cəbhədə keçilə bilən istiqamətlər üzrə təşkil olunur.

Əsas səylər tank təhlükəli istiqamətlərin, yol kəsişmələrinin və vacib obyektlərin müdafiəsinə cəmləşdirilir. Çətin keçilən istiqamətlərdə dairəvi müdafiəyə hazırlanmış ayrı-ayrı dayaq məntəqələri yaradılır, onların araları isə atəş pusquları və maneələrlə örtülür.

Müdafiənin ön xətti şəraitdən asılı olaraq meşə kənarının qarşısında və ya bir qədər dərinlikdə seçilir. Sonuncu halda meşə kənarına döyüş mühafizəsi göndərilir. Meşənin kənarındakı çıxıntılar atəş torbalarının yaradılması üçün istifadə olunur [1, s.85].

Meşəlik ərazidə müdafiənin hazırlanması və aparılması zamanı nəzərə alınır:

- qoşunların hərəkət (manevr) etməsi üçün yol şəbəkəsinin zəif inkişafı;
- səmtləşmənin, maddi vəsaitlərin daşınmasının və bölmələrin idarə olunmasının mürəkkəbliyi;
- bölmələrin yerləşmə və manevrinin gizli saxlanması imkanları;
- partlamayan maneələrdən və istiqamətləndirilmiş yangından geniş istifadə imkanları;
- torpaq zəmininin xarakterindən, ilin fəslindən, hava şəraitindən və digər şərtlərdən asılılıq.

Meşəlik ərazidə müdafiə zamanı artilleriyanın bölüşdürülməsi ayrı-ayrı istiqamətlərdə fəaliyyət göstərən bölmələrin atəş dəstəyinin təmin edilməsi zərurəti nəzərə alınaraq həyata keçirilir. Artilleriyanın böyük hissəsi birinci eşelon bölmələrinin gücləndirilməsi üçün onlara əlavə verilir.

Düşməne atəşlə zərərvermə sistemi elə yaradılır ki, bütün maneələr, yol və cığır lar müxtəlif vasitələrin atəşi altına alınsın, yol və cığır kəsişmələri isə çarpaz atəşə tutulsun. Aviasiya zərbələri ayrı-ayrı sahələrə, yol və cığır kəsişmələrinə planlaşdırılır. Zərurət olduqda və əlverişli şərait yarandıqda yandırıcı və işıqlandırıcı döyüş sursatları ilə düşmənin hücum istiqamətlərində yangın rayonları yaradıla bilər.

Hava hücumundan müdafiə vasitələrinin start və atəş mövqeləri meşə kənarlarında və talalarda qurulur. Aşağı hündürlükdə fəaliyyət göstərən hədəflərin daha da yaxşı aşkar və məhv edilməsi üçün atəş və müşahidə sektorları təmizlənir [1, s.130].

Müdafiə zolağının (cavabdehlik zonasının) mühəndis hazırlığı həyata keçirilərkən nəzərə alınır:

- keçilə bilən istiqamətlərin mövcudluğu;
- bölmələrin manevr yollarının hazırlanması və saxlanması mürəkkəbliyi;

– mühəndis maneələri və fortifikasiya qurğuları üçün əlaltı materiallardan istifadə imkanları [4].

Meşəlik ərazidə görmə uzaqlığının məhdud olduğunu nəzərə alaraq, döyüş yaxın məsafələrdə, atəş pusqularından və reydlərdən geniş istifadə etməklə aparılır.

Müşahidə və atəşin aparılması üçün şəraitin yaxşılaşdırılması məqsədilə bölmə komandirləri meşənin və kolların müəyyən hissəsinin təmizlənməsini təşkil edirlər. Eyni zamanda, maskalanmanın pozulmasına yol verilmir. Yanğın əleyhinə tədbirlər əvvəlcədən nəzərdə tutulur, o cümlədən qoruyucu zolaqlar hazırlanır, su ehtiyatı yaradılır, mişar və balta ehtiyatı saxlanılır. Ayrı-ayrı sahələrdə mina-partlayış maneələri qurulduğundan onlar təmizlənmir.

Şəxsi heyətin qəlpə və ağac qırıqlarından qorunması məqsədilə səngərlərin üstündən örtmə qalxanlar hazırlanır. Qrunt suların yüksək səviyyəsi olan ərazilərdə səngərlər yarımərin və ya tökmə torpaqdan hazırlanır. Səngərlər qazılmayan yerlərdə mövqelərarası marşrutlar ağaclara asılan işarələrlə göstərilir. Geniş ağacların budaqlarında müşahidə meydançaları qurulur. Ümumqoşun döyüşünün gedişində həmin meydançalarda qalmaq şəxsi heyət üçün təhlükəli ola bilər və gələcəkdə də meşə ərazisinin uzaq ətraflarının vizual müşahidəsi üçün başqa yerlər nəzərə alınmalıdır.

Yaşayış məntəqəsinin müdafiəsi

Yaşayış məntəqəsində müdafiə döyüşünün düzgün hazırlanması və aparılması 1995-ci ilin qışında Qroznıy şəhərinə hücum edən Rusiya Ordusunda böyük itkilərə səbəb oldu. Bu cür döyüşlər zamanı müdafiə olunan tərəf həmlə edən tərəfdən daha üstün vəziyyətdədir, xüsusən də müdafiə mövqeləri əvvəlcədən hazırlandıqda yaşayış məntəqəsində müdafiə həm onun əldə saxlanılması, həm də düşmən üzərində üstünlüyün qazanılması üçün təşkil edilir. Kiçik bir bölmə, hətta ağır silahlanması olmasa belə, düşmənin həmlə edən böyük qruplaşmasının qarşısını ala bilər. Yaşayış məntəqəsində müdafiə olunan bölmələr uzunmüddətli mühasirəyə hazır olur və fəaliyyətləri ilə düşmənin çox sayda qüvvələrini özlərinə cəlb edir, bununla da müdafiə olunan əsas qüvvələrimizə düşmənin hücum gücünü azaldırlar.

Yaşayış məntəqəsinin müdafiəsi, onun yaxın ətraflarında və bilavasitə özündə yaradılır. Yaşayış məntəqələrində müdafiə üçün onu müdafiə edəcək qüvvələrin tərkibi, yaşayış məntəqəsinin müdafiəyə hazırlanması, müdafiə olunan bölmələrin təminatı və kənardan dəstəklənməsi qaydaları müəyyən edilir.

Yaşayış məntəqələrində müdafiə mövqələrinin quruluşu tikililərin növündən və sıxlığından, bina və evlərin konstruksiyasından, mövcud kommunikasiya sistemindən asılıdır. Yaşayış məntəqəsinin vacib küçə və prospektlərini nəzarət və atəş altında saxlamağa imkan verən tikililərin, mühüm obyekt və kommunikasiyaların müdafiəsinə xüsusi diqqət yetirilir [4]. Yaşayış məntəqəsi hədlərə, dayaq məntəqələrinə, müqavimət ocaqlarına bölünür, onlar elə hesabla yerləşdirilir ki, müdafiə döyüşünün aparılmasına öz töhfəsini versin və hücumun qarşısını alsın. Müdafiə olunan bina və qurğuların hər bir pəncərəsi və ya qapısı atəşlə qorunmalıdır. Şəxsi heyətin çatışmazlığı halında qorunmayan yerlər əlaltı vasitələrlə bağlanmalı, mina-partlayış maneələrlə təchiz edilməlidir.

Atəş vasitələri atəş pusqusunda yer tuta və ya səyyar atəş vasitəsi olaraq fəaliyyət üçün ayrılabilir. Onlar üçün mövqelər və hərəkət marşrutları diqqətlə seçilir, yerdəyişmələr digər vasitələrin atəşi ilə örtülür. Bəzi hallarda onların bilavasitə mühafizəsi üçün motoatıcı bölmələr ayrılır.

Atəşlə zərərvermə sisteminin əsasını aviasiya zərbələri və artilleriya atəşləri, atıcı silahların və düzünə tuşlama atışı üçün ayrılmış tank və başqa atəş vasitələrinin cinah və çarpaz atəşləri təşkil edir. Atəş vasitələrinin küçə və prospektlər boyunca atəşlərinə, körpü və yol ötürücü girişlərin, küçə kəsişmələrinin, meydanlara və su maneələrinə çıxışların atəş altında saxlanılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Artilleriya və tank əleyhinə vasitələrin böyük hissəsi taborlara (bölmələrə) verilir.

Tank əleyhinə vasitələrin çox hissəsi yaşayış məntəqəsinin tikililəri seyrək olan rayonlarında tətbiq olunur, küçə və prospektlər boyunca dərinliyə eşelonlaşdırılır. Tank əleyhinə ehtiyatlar yaşayış məntəqəsinin kənarlarında, zəruri olduqda isə, həm də dərinlikdə – küçə kəsişmələri yaxınlığında, dalan və həyətlərdə cəmləşdirilir.

Hava hücumundan müdafiə bölmələrinin əsas səyləri yaşayış məntəqəsinin yaxın ətrafında müdafiə olunan bölmələrin qorunmasına yönəldilir. Müdafiə mövqeləri bilavasitə yaşayış məntəqəsində qurulduqda, hava hücumundan müdafiə bölmələrinin start və atəş mövqeləri, bir qayda olaraq, geniş

müşahidə və atəş imkanı verən yerlərdə – yaşayış məntəqəsinin kənarlarında, meydanlarda, stadionlarda, bulvar və parklarda, küçə kəsişmələrində, daşınan zenit-raket komplekslərinin mövqeləri isə hündür binaların damlarında seçilir.

Qarşılıqlı fəaliyyətin təşkili zamanı aşağıdakıların uzlaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir:

– cəbhədən hücumu dəf edən bölmələrlə, düşmənin yandankeçmə və dövrələmə manevrlərinə qarşı fəaliyyət göstərən bölmələrin koordinasiyasına;

– əks-həmlə keçirilərkən müxtəlif güc və vasitələrin birgə fəaliyyətinə.

Bölmələr irimiqyaslı xəritələrlə, yaşayış məntəqəsinin təfərrüatlı planı (fotosxemi) və yeraltı kommunikasiya sxemləri ilə təmin olunur (Şəkil 3).

Şəkil 3. Bir yaşayış məntəqəsinin planı

Yaşayış məntəqəsində döyüşlərin aparılması zamanı bölmələr kiçik qruplar tərkibində fəaliyyət göstərir, onlara gücləndirmə vasitələri verilir. Belə döyüşlərdə kiçik komandir heyətinin rolu artır. Müdafiənin hazırlığı zamanı onların komandir hazırlığına xüsusi diqqət yetirilməli, müstəqil qərar qəbul etmə, kiçik qrupların daxilində və aralarında qarşılıqlı fəaliyyətin təşkili bacarığı təkmilləşdirilməli, gücləndirmə qüvvə və vasitələrinin düzgün tətbiqi onlara öyrədilməlidir.

Düşmənin yandankeçmə manevrinə adekvat cavab vermək, qəflətən yaranmış tapşırıqları yerinə yetirmək və birinci eşelonda döyüş qabiliyyətini itirən bölmələri dəyişmək məqsədilə mütləq qaydada güclü ehtiyat yaradılır. Həmin ehtiyatlar tətbiq edildiyi andan komandirlər yeni ehtiyatın yaradılmasına çalışmalıdır.

Yaşayış məntəqəsinə soxulan düşmənin atıcı şəxsi heyəti bir az arxada irəliləyən döyüş texnikası tərəfindən dəstəklənir. Bunu nəzərə alaraq, şəxsi heyət düşmənin döyüş texnikası ilə mübarizəyə öyrədilməlidir. Şəxsi heyətin tanklarla mübarizəsinin məşq edilməsi zamanı ən sadə üsul tətbiq oluna bilər: şəxsi heyət daş hasar üstündə dayanaraq hasar boyu irəliləyən təlim tankına (döyüş texnikasına) tank əleyhinə əl qumbaraları (əldə düzəldilən tank əleyhinə vasitələri) atırlar. Təlim tankının həssas yerləri taxta qurğularla örtülməlidir, bəzən həmin taxtaların üstündə qırmızı rəng boya ilə xaç işarəsi çəkmək olar ki, şəxsi heyət həmin yerləri tanısın və əl qumbaralarının atılması zamanı tuşlasın.

Ön xətdə fəaliyyət göstərən bölmələr döyüş sahəsini bilavasitə müşahidə edir və düşmənin atəş vasitələrinin məhv edilməsi üçün atəş gücləri kifayət qədər qabiliyyətli olmadıqda yuxarı komandanlıqdan atəş dəstəyi istəyirlər. Hələ müdafiəyə hazırlıq zamanı kiçik komandirlərlə keçiriləcək komandir hazırlığı üzrə məşğələlərdə onların hədəfgöstərmə bacarıqları təkmilləşdirilməlidir.

Hər bir atəş vasitəsinin uzun müddət ərzində (ən azından sutkanın qaranlıq vaxtınadək) mühasirədə və düşmənin intensiv atəşi altında qalaraq fəaliyyət göstərməsi nəzərdə tutulmalıdır. Buna görə də onların yanında yetərli miqdarda maddi-texniki təminat ehtiyatlarının, xüsusən də döyüş sursatının və içməli suyun saxlanması məqsədəuyğundur. Binalarda yanğın əleyhinə vasitələr nəzərdə tutulur. Tibb təminatı mütəxəssislərinin daş parçalarından yaralanmalar zamanı tibbi yardımın göstərilməsi üzrə hazırlığına xüsusi diqqət yetirilir.

Sözsüz ki, yetərli qədər qüvvə və vasitələr mövcud olduqda onlar müdafiənin gücləndirilməsinə yönəldiləcək. Aparılan döyüşlərin təhlili göstərir ki, müdafiə olunan qüvvə və vasitələrin sayı az olduqda onlar birinci eşelonda mövqe tutaraq ön xətti əldə saxlayır və bu xəttin saxlanması mümkün olmadıqda növbəti müdafiə həddinə keçirlər. Yəni də zəif sahələrin gücləndirilməsi, yarma yerlərinin örtülməsi və itirilmiş vəziyyətin əlverişli hədd üzrə bərpa edilməsi üzrə tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün güclü ehtiyat ayrılmalı və daima hazır vəziyyətdə saxlanılmalıdır.

Müdafiə olunan tərəfin bütün istiqamətləri örtmək üçün yetərli qüvvəsi olduqda eşelonlaşdırılmış müdafiə qurulur. Şəxsi heyətin əsas hissəsi ön xətdə yerləşir. İkinci eşelonda (ehtiyatda) 30%-dək qüvvələr saxlanılır. Ehtiyat qüvvələr hesabına yarmalar örtülür və ya itirilmiş əlverişli mövqelər əks-həmlə ilə geri qaytarılır.

Yaşayış məntəqəsinin daxilində döyüş texnikasının manevri məhdud ola bilər. Bunu nəzərə alaraq onun əvvəlcədən atəş səngərlərinə yerləşdirilməsi və maskalanması məqsədəuyğundur. Atəş səngərləri tikililərin, daş hasarların yanında hazırlana bilər. Bəzən həmin qurğuların kölgəsi belə maskalayıcı rol oynayır.

Yaşayış məntəqəsinə bir istiqamətdən düşmən hücumu gözlənilsə də, onlar dairəvi müdafiəyə hazırlanır. Bu zaman atəş və müşahidə sektorları bir-birini örtməli, müdafiə mövqələrinin tez-tez dəyişməsinə imkan verilməlidir.

Su maneələrinin müdafiəsi

Böyük Vətən müharibəsi zamanı alman-faşist qoşunları qışda yaşayış məntəqələrini mövqe müdafiəsinə hazırlayırdılar. Müqavimət ocaqlarının mühəndis cəhətdən hazırlığı zamanı yaşayış məntəqəsinin ətrafında qar təpəsi düzəldilirdi və şaxtalı havada üzərinə su tökülürdü. Nəticədə, həmlə edən sovet qoşunları həmin təpənin sürüşkənliyinə görə ön xətti keçə bilmirdilər. Mövzuya aid məsələ odur ki, su maneəsinin sahilinin şəxsi heyət və texnika üçün keçilməz edilməsi müdafiənin möhkəmləndirilməsinə öz töhfəsini verə bilər.

Su maneələri üzərində müdafiə, bir qayda olaraq, sahillərdən birində təşkil olunur. Su maneələri ətrafında yaxınlaşma istiqamətlərində ön mövqe və körpü qabağı mövqelər yaradıla bilər. Müdafiənin ön xətti taktiki cəhətdən əlverişli hədd üzrə, ərazi şərtləri və mühəndis cəhətdən qurulması imkanları nəzərə alınmaqla və ya bilavasitə su kənarı boyu, ya da bir qədər dərinlikdə təyin edilə bilər. Axırncı halda su kənarı boyu ön mövqe və ya döyüş mühafizəsi mövqeyi hazırlanır. Adalar xüsusi təyin olunmuş bölmələr tərəfindən müdafiə olunur və su maneəsi boyunca onu keçməyə cəhd göstərən düşməne qarşı cinah atəşi aparır. Bölmələrin əsas səyləri su maneəsi boyu keçilə bilən sahələrin əldə möhkəm saxlanmasına cəmləşdirilir, həmin sahələrdə yüksək sıxlıqlı mühəndis maneələri yaradılır.

Bölmələrin döyüş düzülüşü bir və ya iki eşelonda yaradılır. İkinci eşelon (ümumqoşun ehtiyatı) təhlükəli istiqamətlərə, su maneəsinin keçilə bilən sahələrinə, mümkün desant çıxarma rayonlarına və əks-həmlə hədlərinə çevik və gizli manevrin həyata keçirilməsinə imkan verən ərazilərdə yerləşdirilir.

Su maneəsinin düşmən tərəfindən keçilə bilən sahələrində atəşin sıxlığı artırılır, xüsusilə də düşmən suda olarkən onun atəş altına alınmasına imkan verən cinah və çarpaz atəşlərinin şiddəti maksimuma çatdırılır, müdafiə olunan sahilboyu atəş pusquları təşkil edilir. Düşməni düzünə tuşlama atəşi ilə məhv etmək üçün tank, motoatıcı, tank əleyhinə və odsaçan bölmələrin bir hissəsi və digər atəş vasitələri sahil yaxınlığına çıxarılır.

Hava hücumundan müdafiə bölmələrinin əsas səyləri su maneəsinin düşmən tərəfindən keçilə bilən sahələrini müdafiə edən əsas qüvvələrin hava hücumlarından qorunmasına cəmləşdirilir. Zərurət

yarandıqda, hava hücumundan müdafiə bölmələrinin zenit-artilleriya silahları düşmənin suüstü hədəflərinə qarşı istifadə oluna bilər.

Su maneəsinin qarşı tərəfində ön mövqe və (və ya) körpü qabağı mövqe yarandıqda əlavə olaraq təşkil edilir:

- qarşı sahilə olan bölmələrin hava hücumundan müdafiəsi;
- öz sahilimizdən qarşı sahiləki bölmələrə artilleriya atəş dəstəyi;
- öz sahilimizdəki və qarşı sahiləki bölmələr arasında qarşılıqlı əlaqə;
- lazımı sayda bərə və keçidlərin düşməndən gizli şəkildə qurulması və maskalanması, onların maneələrlə örtülməsi və bilavasitə mühafizəsi;
- keçid vasitələri ehtiyatının yaradılması;
- qarşı sahiləki bölmələrdə maddi vəsaitlərin əlavə ehtiyatının yaradılması və onun sərfinə nəzarət.

Düşmən su maneəsini döyüşlə keçməyə başladığı müdafiə olunan bölmələr əsas səylərini düşmənin suda döyüşlə keçmə edən ön qüvvələrinə, döyüşlə keçmə üçün başlanğıc rayonlardakı bölmələrinə, taktiki hava desantı və aeromobil qrupların desantın başlanğıc rayonlarında, uçuşda və desant çıxarma rayonlarında olan qüvvələrinə atəşlə zərər vurulmasına yönəldir, düşmənin sahilə çıxaraq möhkəmlənməsinə və ön meydan yaratmasına imkan vermir. Su maneəsini keçməyə müvəffəq olmuş düşmənin ön bölmələri onlar sahilə möhkəmlənməyə macal tapmadan çevik əks-həmlə ilə məhv edilir.

Düşmən bölmələri sahilə ön meydanı ələ keçirməyə və möhkəmlənməyə müvəffəq olduqda, müdafiə olunan bölmələr onların darmadağın edilməsi üzrə bütün tədbirləri görməli, su maneəsi üzərindən keçid və bərələrin qurulmasına, düşmənin əsas qüvvələrinin su maneəsindən keçirilməsi və ön meydanın genişləndirilməsinə imkan verməməlidir.

Hücumun dəf olunması və müdafiəyə soxulmuş düşmənin məhv edilməsi adi hallarda olduğu kimi yerinə yetirilir, ikinci eşelon (ümumqoşun ehtiyat) ilə əks-həmlə, düşmən taqımların dayaq məntəqələri dərinliyinə soxulduqda keçirilir.

Düşmən səylərini başqa istiqamətə (sahəyə) yönəltəndə, komandirlər həmin istiqamətlərə (sahələrə) atəş və bölmələrlə manevr keçirir.

Nəticə

Müxtəlif müharibələr və silahlı münaqişələr zamanı müdafiənin hazırlığı və müxtəlif şəraitlərdə aparılması mövzusu çox aktualdır. Müdafiənin hazırlığı və aparılması adi qaydalar çərçivəsində həyata keçirilir. Buna baxmayaraq, müxtəlif şəraitlərin hər birinin öz xüsusiyyətləri vardır. Həmin xüsusiyyətlərin komandir və qərargahlar tərəfindən bacarıqla istifadəsi müdafiə döyüşünün məqsədlərinə nail olmağa və müvəffəqiyyət qazanmağa imkan verir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Quru Qoşunlarının taktiki fəaliyyətləri üzrə döyüş təlimatı, I hissəsi (briqada). – Bakı: Hərbi Nəşriyyat, – 2015. – 281 s.
2. Тактика: [Электронный ресурс]. – 29.11.2006. URL: <https://bit.ly/2JuFh4p>.
3. Миддельдорф, Э. Русская кампания: тактика и вооружение / Э.Миддельдорф. – Полигон, – 2000. – 448 с.
4. Morris, A.N. Night Combat Operations. CSI Report / A.N.Morris. – Kansas: Combat Studies Institute, U.S. Army Command and General Staff College, – 1985. – 54 p.

Аннотация

**Особенности обороны в различных условиях
Шахид Султанов, Тельман Сафаров**

В статье обобщены сведения о ведении оборонительного боя в различных условиях. В целом были изучены требования к ночной обороне, подготовке и ведению обороны в горных районах и лесах, вопросы защиты городских территорий и водных препятствий.

Ключевые слова: оборона, позиция, ночь, горная местность, населенный пункт.

Abstract

**Defence in different conditions
Shahid Sultanov, Telman Safarov**

The article summarizes the information about the conduct of a defensive battle in various conditions. In general, the requirements for night defence, the preparation and conduct of defence in the mountainous areas and forests, the issues of defending urban areas and water obstacles have been studied.

Keywords: defence, position, night, mountain area, urban area.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 23.01.2020

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 18.02.2020

Çapa qəbul edilmişdir: 02.03.2020